

Závislost a veřejné zdraví¹

RIESEL, P.

OAT Kutná Hora a Mělník a Psychiatrická léčebna Horní Bečkovice

Citace: Riesel, P. (2012). Závislost a veřejné zdraví. *Adiktologie*, (12)2, 158–159.

Neinspirativní téma konference vnímám jako výzvu k aktivitě. Budeme sami sebe přesvědčovat o tom, že závislosti na návykových látkách mají negativní vliv na veřejné zdraví? Na této konferenci bych považoval za velice užitečnou přítomnost poslanců a politiků. Ty bychom v diskusi mohli přesvědčit o důležitosti prosazení změn, které by účinněji regulovaly spotřebu návykových látek, včetně alkoholu. Ze všech příspěvků tedy vytvoříme dokument, který bychom mohli politikům předat.

Ze široké palety závislostí jsem si k širšímu pojednání vybral závislost na alkoholu – oblast, v které pracuji a kterou studuji již více než padesát let. Vliv závislosti na alkoholu na veřejné zdraví, jak se pokusím dokázat, je model obecné platnosti, který se týká i ostatních drog, především pak tabáku.

● 1 CO JE VEŘEJNÉ ZDRAVÍ?

Veřejné zdraví není pouze dohledem nad kvalitou potravin, čistotou vzduchu a vody, stavem obecné hygieny a úrovní léčebně-preventivní péče. Velký vliv na veřejné zdraví mají společenské postoje, normy veřejného mínění, normy chování v nejrůznějších situacích, předsudky, mýty, rituály, reklama, tradice, a především úroveň výchovy a výuky. Ve-

řejné zdraví je jedním z ukazatelů dosažené civilizační úrovně společnosti. Má být zajišťováno organizačně, legislativně i finančně.

Vliv obecné závislosti společnosti na droze je zprostředkovaný uvedenými fenomény, které ve svém celku určují vysokou spotřebu alkoholu a dobře fungující zákonitost mezi nabídkou a poptávkou. Náš tradičně tolerantní, ba až permissivní postoj k alkoholu, který byl vždy hodnocen jako legální zdomácnělá droga, se ale vyvíjel a vyvíjí tak dramaticky, že postižení společnosti můžeme označit jako její závislost na alkoholu. To se projevuje v oblasti sociální, kulturní, mravní, zdravotní, výchovné, ekonomické, atd. Společnost sama se chová jako jedinec závislý na alkoholu. Žije současností a nemyslí na budoucnost. Takový postoj je ovlivněn již existujícím proalkoholickým společenským klimatem, který si vynucuje dostupnost drogy.

● 2 VLIV ALKOHOLU NA SPOLEČNOST

V minulosti byl vliv alkoholu na společnost studován spíše z jiných přístupů, vliv na veřejné zdraví nebyl výrazně zmiňován.

1/ Předneseno na AT konferenci v dubnu 2011.

Došlo do redakce: 19 / ČERVENEC / 2011

Přijato k tisku: 23 / ÚNOR / 2012

Korespondenční adresa: MUDr. Petr Riesel / riesel.vesela@volny.cz / OAT Kutná Hora a Mělník a Psychiatrická léčebna Horní Bečkovice

Již v 70. letech minulého století se uplatňuje v rámci Světové zdravotnické organizace multifaktoriální přístup k problematice alkoholismu. Pro společenský alkoholismus zprostředkovaný spotřebou, poptávkou a dostupností se začal používat termín „alcohol related problems“.

Solms (1979) pojmenoval ve své studii kolektivní obranné mechanismy, které zapříčiňují nevšímavost, zlehčování a zastírání problémů. Tyto mechanismy brání tomu, aby společnost vnímala narůstající spotřebu alkoholu a jeho negativní vliv jako problém.

V publikaci kanadského Výzkumného střediska pro alkoholismus a drogové závislosti z roku 1981 je statisticky sledována spotřeba alkoholu, nemocnost, úmrtnost, kriminalita a dopravní nehodovost. Je sledován i ekonomický aspekt – počet pracovníků v lihovarech, pivovarech a obchodech zabývajících se prodejem alkoholu. Práce je obsáhlá a ve 142 tabulkách jsou mimo jiné dokumentovány i regionální statistiky.

U nás mají studie týkající se vlivu alkoholismu na veřejné zdraví dlouhou tradici. K té přispěl už T. G. Masaryk a mnozí další. V poválečné době uváděl první předseda protialkoholního sboru Ministerstva zdravotnictví prof. Kácl, že problémy a škody z narůstající alkoholizace společnosti jsou významnější, než by odpovídalo spotřebě. Zřejmě měl na mysli i psychickou zranitelnost naší společnosti související s vyšší úrovní společenských stresů a nejistoty.

Profesor Vondráček hodnotil některé projevy chování ve vztahu k alkoholu, například opilost pracovníků v den výplaty mzdy, jako kolektivní patologii. Tito lidé se vraceli domů opilí, mnohdy utratili významnou část výplaty, projevovaly se u nich nejrůznější poruchy chování.

V posledních desetiletích dokumentovali negativní vliv spotřeby alkoholu na život lidí a celé společnosti mnozí odborníci, především Skála s Matějčkem, Rubeš, Břicháček a spolupracovníci, Hampl, Kubička, Nešpor a Csémy, Kalina, Jeřábek, Dvořáček a další.

Průběžně sledovat vzorek alkoholizací postižené společnosti a kvantifikovat jej v průběhu let je obtížné. V rámci jednoho průmyslového pohraničního okresu se o to v 60. letech pokusila má epidemiologická studie „Alkoholismus a jeho problematika v okrese Chomutov v letech 1961–68“. Protože nemám aktuální statistické údaje o negativním vlivu alkoholické závislosti na veřejné zdraví, pokusím se tento vztah doložit pomocí údajů z uvedené studie.

Studie se zabývá vlivem alkoholu na veřejné zdraví, podílem alkoholu na výživě lidí, nemocnosti a úrazech, účasti alkoholu v pokusech o sebevraždu a v dokonaných sebevraždách. Je zde hodnocen vliv alkoholu na výchovu dětí v rodinách alkoholiků, které jsem navštěvoval nebo znal. Studie se také zabývá vlivem alkoholu na kriminalitu, na dopravní úrazy a rozvodovost. Prokázal jsem negativní vliv alkoholu na veřejné zdraví nad veškerou pochybnost. Úroveň závislosti společnosti na alkoholu jsem hodnotil dokon-

ce jako *zamoření alkoholem*. Předložil jsem na začátku 70. let svoji studii okresním úřadům a OV KSČ. Měli se pokusit najít způsob, jak spotřebu alkoholu a jeho dostupnost omezit a regulovat a řešit tak společenskou problematiku alkoholismu. To vše jako experiment v jednom okrese. Úřady reagovaly takto: „Teď na to není čas, jsou jiné starosti.“ Tím byla nejspíše míněna normalizace.

Současnou situaci v oblasti alkoholové epidemiologie neznám v detailech, k budoucnosti jsem však skeptický. Drogová scéna se v současnosti zaplňuje nejen kanabinoidy, budivými drogami a opiáty, ale nyní také novými syntetickými drogami. Jisté je, že užívání drog bude i v budoucnosti představovat závažné ohrožení pro kulturní a tvořivě smysluplný život. Adaptace na civilizační změny je možná prostřednictvím aktivního přístupu k životu – tvořivou prací, sebevzděláváním, sportem, sociálně prospěšnou činností, duchovním a mravním rozvojem, kulturou, uměním, atd. Drogy dehumanizují člověka hlavně tím, že brzdí a blokují rozvoj a uplatnění jeho potencionálních pozitivních schopností a možností. V současné době jsou aktivity zaměřené k rozvoji a zušlechťování lidí méně účinné než dehumanizační vlivy vyplývající z naší konzumentské a sebestředné orientace. Unikáme od vlastní lidské nedostatečnosti a samoty do adrenalinového vzrušení. Tím se připravujeme o osobní psychickou vyrovnanost. Se současnou situací v drogové oblasti se tedy smířit nemůžeme. Konzumní, materiální přístup k životu nám neprospívá, musíme jej doplnit o mravní a duchovní aspekty života. V oblasti alkoholu by nám mohl být užitečný odkaz ze starořecké kultury citovaný u nás již Urbanem: „Ničeho příliš“.

Zdá se, že ve vztahu k drogám (a nejen k nim) jsme jako společnost spíše laxní, pasivní a adaptivní. Chybí nám ideály, cíle a úsilí je prosazovat. Jsme spíše pragmatičtí, vybaveni schopností ironie i sebeironie, blízký je nám fenomén Cimmermana. V hrách o něm se zjevně nekritizuje, nenabádá, nepoučuje a nemoralizuje. Proto se spíše bavíme a nezamyšlíme. Je nám blízká naděje hrabalovská, ale vůle jít jí vstříc nám chybí. Chybí nám mravní étos, který bývá spojen s úsilím, vůlí a vytrvalostí něčeho pozitivního dosáhnout. I Václav Havel je dnes ironizován jako pravdoláskař. Jediný étos ve vztahu k alkoholu jsem zažil krátce po 21. srpnu 1968, kdy došlo k sovětské okupaci. Jedna z navštěvovaných a oblíbených hospod byla prázdná. Na dveřích byl nápis: „Lidi, nechlastejte, děláte radost okupantům.“ Žel, netrvalo to dlouho.

Naše konference by měla formulovat objednávku na změny adresovanou nejen nám samým, ale hlavně poslancům a politikům. Jako občané to dlužíme sobě, tak jako stát to dluží nám.